II

(Retsakter, hvis offentliggørelse ikke er obligatorisk)

KOMMISSIONEN

KOMMISSIONENS HENSTILLING

af 23. juli 2003

om retningslinjer for udvikling af nationale strategier og bedste praksis for sameksistens mellem genetisk modificerede afgrøder og konventionelt og økologisk landbrug

(meddelt under nummer K(2003) 2624)

(2003/556/EF)

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER —

som henviser til traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab, særlig artikel 211,

som henviser til meddelelsen fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget om »Biovidenskab og bioteknologi — En strategi for Europa« ([1]), særlig aktion 17, og

som tager følgende i betragtning:

(1) Ingen form for landbrug, det være sig konventionelt landbrug, økologisk landbrug, eller landbrug, der anvender GMO'er, bør udelukkes i EU.

(2) Muligheden for at opretholde forskellige landbrugsproduktionssystemer er en forudsætning for at give forbrugerne en bred vifte af valgmuligheder.

(3) Sameksistens giver landbrugerne mulighed for at træffe et reelt valg mellem produktion af konventionelle, økologiske og genetisk modificerede afgrøder under overholdelse af retsforskrifterne for mærkning og/eller renhedsnormer.

(4) Hvis specifikke foranstaltninger for sameksistens til beskyttelse af miljøet og menneskers sundhed, er påkrævede, indgår de i den endelige tilladelse i godkendelsesproceduren i henhold til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/18/EF ([2]) med en retligt bindende forpligtelse til at gennemføre dem.

(5) Spørgsmålet om sameksistens, der behandles i denne henstilling, vedrører de potentielle økonomiske tab og virkninger af blanding af GM- og ikke-GM-afgrøder og de mest hensigtsmæssige forvaltningsforanstaltninger, der kan træffes for at minimere blanding.

(6) Bedriftsstrukturer og driftssystemer samt de økonomiske forhold og de naturlige forudsætninger, som landbrugerne i EU arbejder under, er meget forskelligartede, og effektive og omkostningseffektive foranstaltninger for sameksistens er meget forskelligt udformet i de forskellige dele af EU.

(7) Europa-Kommissionen mener, at medlemsstaterne bør udvikle og gennemføre foranstaltningerne for sameksistens.

(8) Europa-Kommissionen bør støtte og rådgive medlemsstaterne i denne proces ved at give retningslinjer for, hvordan spørgsmålet om sameksistens bør gribes an.

(9) Disse retningslinjer bør indeholde en liste over generelle principper og faktorer med henblik på udvikling af nationale strategier og bedste praksis for sameksistens.

(10) To år efter offentliggørelsen af denne henstilling i *Den Europæiske Unions Tidende* og på grundlag af oplysninger fra medlemsstaterne aflægger Kommissionen rapport til Europa-Parlamentet og Rådet om de erfaringer, der er gjort i medlemsstaterne med gennemførelsen af foranstaltninger for sameksistens, herunder, hvis det er relevant, en evaluering og vurdering af alle de skridt, som det er muligt og nødvendigt at tage —

([1]) KOM(2002) 27 endelig (EFT C 55 af 2.3.2002, s. 3).
([2]) EFT L 106 af 17.4.2001, s. 1.

HENSTILLER:

1. Ved udviklingen af nationale strategier og bedste praksis for sameksistens bør medlemsstaterne følge retningslinjerne i bilaget til denne henstilling.
2. Denne henstilling er rettet til medlemsstaterne.

Udfærdiget i Bruxelles, den 23. juli 2003.

På Kommissionens vegne
Franz FISCHLER
Medlem af Kommissionen

BILAG

INDHOLDSFORTEGNELSE

		Side
1.	Indledning	39
1.1.	Begrebet sameksistens	39
1.2.	Økonomiske aspekter af sameksistens over for miljø- og sundhedsaspekter	39
1.3.	Rundbordskonference om sameksistens	40
1.4.	Subsidiaritet	40
1.5.	Retningslinjernes formål og anvendelsesområde	40
2.	Generelle principper	40
2.1.	Principper for udviklingen af strategier for sameksistens	40
2.1.1.	Gennemskuelighed og involvering af de interesserede parter	40
2.1.2.	Videnskabsbaserede beslutninger	41
2.1.3.	Foranstaltninger baseret på eksisterende adskillelsesmetoder/-praksis	41
2.1.4.	Proportionalitet	41
2.1.5.	Foranstaltninger på rette niveau	41
2.1.6.	Foranstaltningernes specificitet	41
2.1.7.	Gennemførelse af foranstaltninger	41
2.1.8.	Politiske instrumenter	42
2.1.9.	Regler for erstatningsansvar	42
2.1.10.	Overvågning og evaluering	42
2.1.11.	Tilvejebringelse og udveksling af oplysninger på europæisk plan	42
2.1.12.	Forskning og fælles udnyttelse af forskningsresultater	42
2.2.	Faktorer, der skal tages i betragtning	42
2.2.1.	Tilstræbt grad af sameksistens	43
2.2.2.	Kilder til utilsigtet blanding	43
2.2.3.	Tærskelværdier for mærkning	43
2.2.4.	Specificitet for arter og sorter af afgrøder	43
2.2.5.	Produktion af afgrøder over for frøproduktion	44
2.2.6.	Regionale aspekter	44
2.2.7.	Krydsbestøvningsbarrierer	44
3.	Vejledende katalog over foranstaltninger for sameksistens	44
3.1.	Foranstaltningernes additivitet	45
3.2.	Foranstaltninger på bedriften	45
3.2.1.	Forberedelse af såning, plantning og jordbearbejdning	45
3.2.2.	Markbehandling under og efter høst	45
3.2.3.	Transport og oplagring	46
3.2.4.	Markovervågning	46
3.3.	Samarbejde mellem bedrifter i et område	46
3.3.1.	Oplysninger om dyrkningsplaner	46
3.3.2.	Koordinerede forvaltningsforanstaltninger	46
3.3.3.	Frivillige aftaler mellem landbrugere om zoner med en enkelt produktionstype	46
3.4.	Overvågningsordninger	46
3.5.	Register	46
3.6.	Registrering	46
3.7.	Kurser og rådgivningsprogrammer	47
3.8.	Tilvejebringelse og udveksling af oplysninger samt konsulenttjenester	47
3.9.	Forligsprocedurer i tilfælde af tvister	47

1. INDLEDNING

1.1. Begrebet sameksistens

Dyrkningen af genetisk modificerede organismer (GMO'er) i EU vil sandsynligvis få konsekvenser for tilrettelæggelsen af landbrugsproduktionen. På den ene side er det i betragtning af muligheden for tilfældig (utilsigtet) tilstedeværelse af genetisk modificerede afgrøder i ikke-genetisk modificerede afgrøder spørgsmålet, hvordan det kan sikres, at producenterne frit kan vælge mellem de forskellige produktionstyper. I princippet bør landbrugerne frit kunne vælge, hvilke typer landbrugsafgrøder de vil dyrke — det være sig GM-afgrøder, konventionelle afgrøder eller økologiske afgrøder. Ingen af disse former for landbrug bør udelukkes i EU.

På den anden side hænger spørgsmålet også sammen med forbrugernes valg. For at give de europæiske forbrugere et reelt valg mellem GM-fødevarer og ikke-GM-fødevarer bør der ikke kun være et sporbarheds- og mærkningssystem, som fungerer ordentligt, men også en landbrugssektor, der kan levere de forskellige typer produkter. Fødevareindustriens mulighed for at levere en bred vifte af produkter efter forbrugernes valg går hånd i hånd med landbrugssektorens mulighed for at opretholde forskellige produktionssystemer.

Sameksistens går på landbrugernes mulighed for at træffe et reelt valg mellem produktion af konventionelle, økologiske og genetisk modificerede afgrøder under overholdelse af retsforskrifterne for mærkning og/eller renhedsnormer.

Tilfældig tilstedeværelse af GMO'er over den tolerancetærskel, der er fastsat i EF-forskrifterne, gør det nødvendigt, at en afgrøde, der oprindelig var bestemt til at være en ikke-GMO-afgrøde, mærkes som indeholdende GMO'er. Dette kan forårsage indkomsttab på grund af en lavere markedspris for afgrøden eller problemer med at sælge den. Desuden kan landbrugerne få ekstraomkostninger, hvis de skal indføre overvågningssystemer og foranstaltninger til at minimere blanding af GM- og ikke-GM-afgrøder. Sameksistens har derfor at gøre med den potentielle *økonomiske virkning* af blandingen af GM- og ikke-GM-afgrøder, indkredsning af brugbare forvaltningsforanstaltninger til minimering af blanding og omkostningerne ved disse foranstaltninger.

Sameksistens mellem forskellige produktionstyper er ikke noget nyt i landbruget. For eksempel har frøproducenter stor erfaring med at arbejde med driftsmetoder, der skal sikre, at frøene overholder renhedsnormerne. Blandt de andre eksempler på adskilte produktionslinjer kan nævnes gul hestetandsmajs til foderbrug, som i europæisk landbrug med godt resultat sameksisterer med »specialmajs«, der dyrkes til konsum, og voksmajs, der er bestemt for stivelsesindustrien.

1.2. Økonomiske aspekter af sameksistens over for miljø- og sundhedsaspekter

Det er vigtigt, at man klart skelner mellem de økonomiske aspekter af sameksistens og de miljø- og sundhedsmæssige aspekter, der omhandles i direktiv 2001/18/EF om udsætning i miljøet af genetisk modificerede organismer.

Ifølge den procedure, der er fastsat i direktiv 2001/18/EF, skal der foretages en omfattende vurdering af risiciene for menneskers sundhed og for miljøet, før der kan gives tilladelse til udsætning af GMO'er i miljøet. Risikovurderingen kan give et af følgende resultater:

— der påvises en risiko for uønskede virkninger på miljøet eller sundheden, som ikke kan håndteres, i hvilket tilfælde der ikke gives tilladelse

— der påvises ingen risiko for uønskede virkninger på miljøet eller sundheden, i hvilket tilfælde der gives tilladelse uden krav om yderligere forvaltningsforanstaltninger bortset fra dem, der specifikt er foreskrevet i lovgivningen

— der påvises risici, men de kan håndteres ved hjælp af de relevante foranstaltninger (f.eks. fysisk adskillelse og/eller overvågning); i dette tilfælde medfører tilladelsen en forpligtelse til at gennemføre foranstaltninger for miljørisikoforvaltning.

Hvis der påvises en risiko for miljøet eller sundheden, *efter* at tilladelsen er givet, kan der indledes en procedure for tilbagekaldelse af tilladelsen eller for ændring af betingelserne for tilladelsen i henhold til beskyttelsesklausulen i direktivets artikel 23.

Da der kun kan dyrkes tilladte GMO'er i EU ([1]), og de miljø- og sundhedsmæssige aspekter allerede er omfattet af direktiv 2001/18/EF, vedrører de udestående spørgsmål i forbindelse med sameksistens de *økonomiske* aspekter af blanding af GM- og ikke-GM-afgrøder.

([1]) For at kunne dyrkes i EU skal GMO'en være godkendt *til dyrkning* i henhold til direktiv 2001/18/EF.

1.3. **Rundbordskonference om sameksistens**

Europa-Kommissionen var vært ved en rundbordskonference i Bruxelles den 24. april 2003, hvor man gennemgik de seneste resultater af forskningen i sameksistensen mellem GM- og ikke-GM-afgrøder. Den fokuserede på sameksistensspørgsmål, der opstod ved indførelsen af GM-majs og GM-raps i EU-landbruget. Ekspertpaneler præsenterede de videnskabelige resultater, som derpå blev drøftet med repræsentanter for landbrugssektoren, industrien, ngo'er, forbrugere og andre interesserede parter. Ved rundbordskonferencen søgte man baseret på landbrugets praktiske erfaringer at skabe et videnskabeligt og teknisk grundlag for de agronomiske og andre foranstaltninger, der kan blive nødvendige for at lette en bæredygtig sameksistens mellem disse forskellige landbrugsproduktionstyper.

De foreliggende retningslinjer bygger på resultaterne af rundbordskonferencen, hvoraf en gruppe deltagende videnskabsmænd har udarbejdet et resumé, som står på følgende internetadresse: http://europa.eu.int/comm/research/biosociety/index.

1.4. **Subsidiaritet**

De europæiske landbrugere arbejder under meget forskelligartede betingelser. Bedrifternes og markernes størrelse, produktionssystemerne, sædskifterne, dyrkningsmønstrene og de naturlige forudsætninger varierer enormt i Europa. Det er nødvendigt at tage hensyn til denne forskelligartethed ved udformningen, gennemførelsen, overvågningen og koordineringen af foranstaltninger for sameksistens. De foranstaltninger, der anvendes, skal være specifikke for bedriftsstrukturerne, driftssystemerne, dyrkningsmønstrene og de naturlige forudsætninger i en region.

Derfor gik Kommissionen på sit møde den 5. marts 2003 ind for en strategi, der lader det være op til medlemsstaterne at udvikle og gennemføre forvaltningsforanstaltninger for sameksistens. Det bliver Kommissionens rolle at indsamle og koordinere de relevante oplysninger baseret på løbende undersøgelser på EU-plan og nationalt plan, at rådgive og at give retningslinjer, som hjælper medlemsstaterne med at fastlægge bedste praksis for sameksistens.

Strategier og bedste praksis for sameksistens må udvikles og gennemføres på nationalt eller regionalt plan med deltagelse af landbrugere og andre interesserede parter og under hensyntagen til nationale og regionale faktorer.

1.5. **Retningslinjernes formål og anvendelsesområde**

De foreliggende retningslinjer, der har form af ikke-bindende henstillinger til medlemsstaterne, bør ses i denne sammenhæng. Deres anvendelsesområde afhænger af den vegetabilske produktion på bedriften frem til første salgssted, dvs. »fra frø til silo« ([1]).

Dokumentet skal hjælpe medlemsstaterne med at udvikle nationale strategier og fremgangsmåder, når det gælder sameksistens. Retningslinjerne, som hovedsagelig fokuserer på tekniske og proceduremæssige aspekter, indeholder en liste over generelle principper og faktorer, som skal hjælpe medlemsstaterne med at fastlægge bedste praksis for sameksistens.

Dokumentet skal ikke fastlægge et detaljeret sæt foranstaltninger, som direkte kan anvendes i medlemsstaterne. Mange faktorer, der har betydning ved udviklingen af en bedste praksis for sameksistens, som er både effektiv og omkostningseffektiv, er specifikke for de nationale og regionale forhold.

Desuden er udvikling af forvaltningsordninger og bedste praksis for sameksistens en dynamisk proces, som bør rumme mulighed for forbedringer i tidens løb og tilgodese ny udvikling baseret på videnskabelige og tekniske fremskridt.

2. **GENERELLE PRINCIPPER**

Dette afsnit indeholder en liste over generelle principper og faktorer, som det tilrådes medlemsstaterne at tage hensyn til ved udviklingen af nationale strategier og bedste praksis for sameksistens.

2.1. **Principper for udviklingen af strategier for sameksistens**

2.1.1. *Gennemskuelighed og involvering af de interesserede parter*

Nationale strategier og bedste praksis for sameksistens bør udvikles i samarbejde med alle de relevante aktører og på en gennemskuelig måde. Medlemsstaterne bør sørge for tilfredsstillende spredning af information om de foranstaltninger for sameksistens, som de beslutter at indføre.

([1]) Retningslinjerne tager sigte på produktion af frø og afgrøder i handelsøjemed. Udsætning af GMO-afgrøder i forsøgsøjemed er ikke taget i betragtning.

2.1.2. *Videnskabsbaserede beslutninger*

Forvaltningsforanstaltningerne for sameksistens bør afspejle de bedste foreliggende videnskabelige oplysninger om sandsynligheden for og kilderne til blanding af GM- og ikke-GM-afgrøder. De bør gøre det muligt at dyrke GM- og ikke-GM-afgrøder og samtidig sikre, at ikke-GM-afgrøderne ikke overskrider tærskelværdierne for mærkning og renhedsnormer i forbindelse med genetisk modificerede fødevarer og genetisk modificeret foder og frø som defineret i EU-forskrifterne.

De foreliggende videnskabelige oplysninger bør løbende evalueres og ajourføres for at tage hensyn til resultaterne af overvågningsundersøgelser af eksperimentel og kommerciel dyrkning af GM-afgrøder og til resultaterne af nye undersøgelser og modeller, der er bekræftet gennem praktiske erfaringer.

2.1.3. *Foranstaltninger baseret på eksisterende adskillelsesmetoder/-praksis*

Forvaltningsforanstaltningerne for sameksistens bør baseres på allerede eksisterende adskillelsesmetoder/-praksis og på landbrugets erfaringer med håndtering af identitetsbeskyttede afgrøder og frøproduktionsmetoderne.

2.1.4. *Proportionalitet*

Foranstaltningerne for sameksistens bør være effektive, omkostningseffektive og proportionelle. De må ikke være mere vidtgående, end hvad der er nødvendigt for at sikre, at utilsigtede spor af GMO'er ligger et godt stykke under de tolerancetærskler, der er fastsat i EF-forskrifterne. De bør ikke være til unødvendig byrde for landbrugere, frøproducenter, sammenslutninger og andre aktører, der har at gøre med en produktionstype.

Ved valget af foranstaltninger bør der tages hensyn til regionale og lokale begrænsninger og forhold og til den pågældende afgrødes specifikke egenskaber.

2.1.5. *Foranstaltninger på rette niveau*

Når de foreliggende muligheder overvejes, bør bedriftsspecifikke forvaltningsforanstaltninger og foranstaltninger for koordinering mellem nabobedrifter prioriteres.

Foranstaltninger på regionalt plan kan overvejes. Sådanne foranstaltninger bør kun gælde for specifikke afgrøder, som det ikke er muligt at dyrke i sameksistens, og deres geografiske udstrækning bør være så begrænset som muligt. Regionsomfattende foranstaltninger bør kun komme i betragtning, hvis en tilstrækkelig renhedsgrad ikke kan opnås med andre foranstaltninger. Disse må begrundes særskilt for hver afgrøde og hver produkttype (f.eks. frø eller planter).

2.1.6. *Foranstaltningernes specificitet*

Bedste praksis for sameksistens bør tilgodese forskellene mellem afgrødearter og-sorter og produkttyper (f.eks. produktion af planter eller frø). Der bør også tages hensyn til forskelle i regionale aspekter (f.eks. klimaforhold, topografi, dyrkningsmønstre og sædskiftesystemer, bedriftsstrukturer og afgrødespecifik GMO-andel i en region), som kan influere på graden af blanding mellem GM- og ikke-GM-afgrøder, for at det kan sikres, at foranstaltningerne er egnede.

Medlemsstaterne bør i første omgang fokusere på afgrøder, for hvis vedkommende der allerede er eller snart vil blive godkendt GM-sorter, og som efter al sandsynlighed vil blive dyrket i væsentligt omfang på deres område.

2.1.7. *Gennemførelse af foranstaltninger*

De nationale strategier for sameksistens bør sikre, at landbrugernes interesser tilgodeses inden for alle produktionstyper. Samarbejdet mellem landbrugere bør fremmes.

Det tilrådes medlemsstaterne at indføre mekanismer, som fremmer koordinering og frivillige ordninger mellem nabobedrifter, og at fastlægge procedurer og regler, der finder anvendelse i tilfælde af uenighed mellem landbrugere om gennemførelsen af de pågældende foranstaltninger.

Under indførelsen af en ny produktionstype i en region bør de erhvervsdrivende (landbrugere), der indfører den nye produktionstype, som et generelt princip bære ansvaret for gennemførelsen af de forvaltningsforanstaltninger på bedrifterne, der er nødvendige for at begrænse genflowet.

Landbrugerne bør frit kunne vælge den produktionstype, de foretrækker, uden at det er nødvendigt at påtvinge nabobedrifterne en ændring af allerede etablerede produktionsmønstre.

Landbrugere, der vil dyrke GM-afgrøder på deres bedrifter, bør underrette nabobedrifterne om deres hensigt.

Medlemsstaterne bør sørge for grænseoverskridende samarbejde med nabolande for at sikre, at foranstaltninger for sameksistens fungerer effektivt i grænseområder.

2.1.8. *Politiske instrumenter*

Der findes ikke noget bestemt politisk instrument, som på forhånd kan anbefales til sameksistens. Medlemsstaterne foretrækker måske at prøve at anvende forskellige politiske instrumenter, f.eks. frivillige aftaler, »blød lovgivning« og lovgivning, og vælge den kombination af instrumenter og den grad af regulering, der med størst sandsynlighed resulterer i effektiv gennemførelse, overvågning, evaluering og kontrol af foranstaltningerne.

2.1.9. *Regler for erstatningsansvar*

Den type instrumenter, der indføres, kan få indvirkning på anvendelsen af de nationale regler for erstatningsansvar i tilfælde, hvor der opstår økonomiske tab som følge af blanding. Det tilrådes medlemsstaterne at undersøge deres love om civilretligt ansvar for at fastslå, om de eksisterende nationale love rummer tilstrækkelige og lige muligheder i denne henseende. Landbrugere, frøleverandører og andre erhvervsdrivende bør være fuldt informeret om de kriterier for erstatningsansvar, der gælder i deres land i tilfælde af skade forårsaget af blanding.

I denne forbindelse kunne medlemsstaterne undersøge, om det er muligt og hensigtsmæssigt at tilpasse eksisterende forsikringsordninger eller at indføre nye ordninger.

2.1.10. *Overvågning og evaluering*

De forvaltningsforanstaltninger og instrumenter, der indføres, bør løbende overvåges, så deres effektivitet kan kontrolleres og de oplysninger, der er nødvendige for at forbedre foranstaltningerne hen ad vejen, kan fremskaffes.

Medlemsstaterne bør indføre hensigtsmæssige kontrol- og inspektionssystemer for at sikre, at foranstaltningerne for sameksistens fungerer ordentligt.

Bedste praksis for sameksistens bør revideres med mellemrum for at tage hensyn til ny udvikling, der følger af de videnskabelige og tekniske fremskridt, og som kan lette gennemførelsen af sameksistens.

2.1.11. *Tilvejebringelse og udveksling af oplysninger på europæisk plan*

Uden at dette berører de allerede eksisterende EF-forskrifter og procedurer for anmeldelse, bør medlemsstaterne meddele Kommissionen deres nationale strategier for sameksistens og de individuelle foranstaltninger, der indføres, tillige med resultaterne af overvågning og evaluering. Kommissionen koordinerer udvekslingen af medlemsstaternes oplysninger om foranstaltninger, erfaringer og bedste praksis. Udveksling af oplysninger på rette tidspunkt kan skabe synergier og medvirke til at undgå unødvendigt dobbeltarbejde i de forskellige medlemsstater.

2.1.12. *Forskning og fælles udnyttelse af forskningsresultater*

Medlemsstaterne bør i partnerskab med de interesserede parter fremme og støtte forskningsaktiviteter for at øge deres viden om, hvordan sameksistens bedst kan sikres. Medlemsstaterne bør underrette Kommissionen om igangværende og planlagt forskning på dette område. Der bør kraftigt tilskyndes til fælles udnyttelse af forskningsresultater medlemsstaterne imellem.

Der kan også ydes støtte til forskningsprojekter for sameksistens som led i det sjette EF-rammeprogram for forskning. Der vil blive gennemført yderligere projekter for sameksistens af Det Fælles Forskningscenter.

Kommissionen vil lette udvekslingen af oplysninger om igangværende og planlagte forskningsprojekter på nationalt plan og EF-plan. Informationsudvekslingen kan forbedre koordinationen af nationale forskningsaktiviteter mellem medlemsstaterne og med de aktiviteter, der gennemføres som led i det sjette EF-rammeprogram for forskning.

2.2. **Faktorer, der skal tages i betragtning**

Dette afsnit indeholder en ikke udtømmende liste over faktorer, der bør tages i betragtning ved udviklingen af nationale strategier og bedste praksis for sameksistens.

2.2.1. *Tilstræbt grad af sameksistens*

Problemet med sameksistens mellem GM- og ikke-GM-afgrøder kan opstå på forskellige niveauer. Som eksempel kan nævnes:

— GM- og ikke-GM-afgrøder, der produceres samtidig eller i på hinanden følgende år på en enkelt bedrift

— GM- og ikke-GM-afgrøder, der produceres på nabobedrifter i det samme år

— GM- og ikke-GM-produktionstyper, der anvendes i samme region, men på bedrifter, der ligger i nogen afstand fra hinanden.

Foranstaltningerne for sameksistens bør være specifikke for den tilstræbte grad af sameksistens.

2.2.2. *Kilder til utilsigtet blanding*

Der er forskellige kilder til blanding af GM- og ikke-GM-afgrøder, herunder:

— overførsel af pollen over kortere eller længere afstande mellem nabomarker (afhængig af arter og andre faktorer, der kan influere på genoverførsel)

— blanding af afgrøder under og efter høst

— overførsel af frø eller andet levedygtigt plantemateriale under høst, transport og oplagring, og til en vis grad via dyr

— spildfrø (frø, der forbliver i jorden efter høst og frembringer nye planter i efterfølgende år). Denne kilde til blanding kan spille en større rolle for nogle afgrøders vedkommende (f.eks. raps) end for andres, bl.a. afhængig af klimaforholdene (således kan f.eks. majssædekorn muligvis ikke overleve frost)

— urenheder i frø.

Det er vigtigt at erkende den kumulative effekt af de forskellige kilder til blanding, herunder kumulative virkninger i tidens løb, som kan påvirke frøbanken eller anvendelsen af frø fra egen avl.

2.2.3. *Tærskelværdier for mærkning*

Nationale strategier og bedste praksis for sameksistens bør kædes sammen med de lovfæstede tærskelværdier for mærkning og de gældende renhedsnormer for GM-fødevarer, - foder og -frø.

For øjeblikket er der ved Rådets forordning (EF) nr. 1139/98 ([1]), senest ændret ved Kommissionens forordning (EF) nr. 49/2000 ([2]), fastsat en tærskelværdi for mærkning af fødevarer på 1 %. De fremtidige tærskelværdier for både fødevarer og foder er fastsat i forordningen om GM-fødevarer og -foder. Disse tærskelværdier skal både gælde for konventionelt og økologisk landbrug. Der findes ingen lovfæstede tærskelværdier for utilsigtet tilstedeværelse af ikke-GMO'er i GMO'er. For frø af GM-sorter gælder de generelle afgrødespecifikke krav vedrørende renhedsnormer i frøproduktionen.

I forordningen om økologisk landbrug ([3]) er det fastsat, at der ikke må anvendes GMO'er i produktionen. Materiale, herunder frø, der er mærket som indeholdende GMO'er, kan således ikke anvendes. Frøpartier, der indeholder GM-frø under tærskelværdierne for frø (som ikke vil kræve mærkning for denne GMO-tilstedeværelse) kan dog anvendes. Ifølge forordningen om økologisk landbrug kan der fastsættes en specifik tærskelværdi for uundgåelig tilstedeværelse af GMO'er, men en sådan tærskelværdi er ikke blevet fastsat. Uden en sådan specifik tærskelværdi finder de generelle tærskelværdier anvendelse.

2.2.4. *Specificitet for arter og sorter af afgrøder*

— afgrødespecifik grad af krydsbestøvning. For eksempel er hvede, byg og sojabønner hovedsagelig selvbestøvende afgrøder, mens majs, sukkerroer og rug er krydsbestøvende afgrøder

— afgrødespecifikke former for krydsbestøvning (f.eks. vind eller insekter)

— afgrødespecifikt potentiale for at danne selvsåede planter og den tid, frøene forbliver levedygtige i jorden

([1]) EFT L 159 af 3.6.1998, s. 4.
([2]) EFT L 6 af 11.1.2000, s. 13.
([3]) Rådets forordning (EF) nr. 1804/1999 (EFT L 222 af 24.8.1999, s. 1).

— arts- og sortsspecifikt potentiale for krydsbestøvning med nært beslægtede, dyrkede eller vildtvoksende planter. Dette påvirkes bl.a. af graden af selv- og krydsbestøvning, blomsternes modtagelighed på det tidspunkt, hvor der frigives pollen, og foreneligheden mellem pollenet og modtagerplanten

— pollenkildens og modtagerpopulationens blomstringstid — grad af overlapning mellem de respektive blomstringsperioder

— varigheden af pollenets levedygtighed, der afhænger af plantearten, sorten og forholdene i det omgivende miljø, såsom luftfugtighed

— konkurrencen mellem pollene, der påvirkes af pollenproduktionen i modtagerpopulationen og pollentrykket fra pollenkilden, der kan være forskelligt alt efter sort. Ved hybridplanteproduktion kan der produceres et stort antal sterile hanplanter, som ikke selv producerer pollen og derfor er mere sårbare over for pollentryk udefra

— produktion af foderkorn over for produktion af konsumkorn (f.eks. ensileringsmajs og kornmajs): forskelle i driftssystem og i dyrkningsprocessens varighed

— den grad, hvori genudvekslingen via pollentransport påvirker blandingsraten i den høstede afgrøde. For eksempel er der ingen påvirkning, når det gælder høstede kartofler eller roer. Ved produktion af ensileringsmajs består det høstede materiale i større eller mindre grad af kolber, som kan påvirkes af genudveksling, og plantemateriale, som ikke påvirkes.

2.2.5. *Produktion af afgrøder over for frøproduktion*

— Der kommer til at gælde forskellige tærskelværdier for mærkning for produktion af afgrøder og frøproduktion

— for frøproduktion vil der blive vedtaget særlige bestemmelser, som Kommissionen for øjeblikket er i færd med at udarbejde.

2.2.6. *Regionale aspekter*

— afgrødespecifik GMO-andel i regionen

— antal og typer af afgrødesorter (GM og ikke-GM), der skal sameksistere i en bestemt region

— form og størrelse af markerne i en region. Mindre marker har en forholdsmæssigt større pollentilførsel end større marker

— opsplitningen og den geografiske spredning af marker tilhørende individuelle bedrifter

— regionale driftsmetoder

— sædskiftesystemer og dyrkningsmønstre i en region under hensyntagen til frøenes afgrødespecifikke levedygtighed

— bestøvernes aktivitet, adfærd og populationsstørrelse (insekter m.v.)

— klimaforhold (f.eks. nedbørsfordeling, fugtighed, vindretning og -styrke, luft- og jordtemperatur), som influerer på bestøvernes aktivitet og på transporten af luftbåren pollen og kan påvirke den type afgrøder, der dyrkes, startdatoen for og varigheden af dyrkningsprocessen, antallet af produktionscykler pr. år m.v.

— topografi (f.eks. påvirker dale eller vandoverflader luftstrømme og vindstyrker)

— de omgivende strukturer, såsom hække, skove, uopdyrkede områder og markernes placering.

2.2.7. *Krydsbestøvningsbarrierer*

Biologiske metoder til reduktion af genflowet kan mindske risikoen for krydsbestøvning (f.eks. apomixis (dvs. ukønnet frøproduktion), cytoplasmatisk hansterilitet, chloroplast-transformation).

3. VEJLEDENDE KATALOG OVER FORANSTALTNINGER FOR SAMEKSISTENS

Dette afsnit indeholder et ikke udtømmende katalog over driftsforanstaltninger og andre foranstaltninger for sameksistens, der i større eller mindre grad og i forskellige kombinationer kommer til at indgå i nationale strategier og bedste praksis for sameksistens.

3.1. **Foranstaltningernes additivitet**

Foranstaltninger, der skal forhindre pollenflow til nabomarker, er til en vis grad additive og kan også have synergieffekt. For eksempel kan minimumsisolationsafstanden mellem marker med den samme afgrøde reduceres, hvis der samtidig træffes andre egnede foranstaltninger (planlægning af forskellige blomstringstider, anvendelse af sorter med nedsat pollenproduktion, pollenfælder, levende hegn m.v.).

Det mest effektive og omkostningseffektive sæt foranstaltninger afhænger af de faktorer, der er nævnt i afsnit 2.2, og kan variere betydeligt fra den ene afgrøde til den anden og fra region til region.

3.2. **Foranstaltninger på bedriften**

3.2.1. *Forberedelse af såning, plantning og jordbearbejdning*

— isolationsafstanden mellem GM- og ikke-GM-marker med samme arter og, hvis det er relevant, samme slægter ([1]):
  — isolationsafstandene bør fastlægges som en funktion af afgrødens krydsningspotentiale. For fremmedbestøvende afgrøder, såsom raps, er store afstande påkrævet. For selvbestøvende afgrøder og planter, hvor det høstede produkt ikke er et frø, såsom roer og kartofler, er kortere afstande mulige. Isolationsafstandene skal minimere, men ikke nødvendigvis eliminere genflowet ved pollenoverførsel. Formålet er at opnå et niveau for utilsigtet tilstedeværelse under tolerancetærsklen
  — hvis der findes forskellige tærskler, f.eks. for produktion af afgrøder og for frøproduktion, bør isolationsafstandene tilpasses herefter

— stødpudezoner som et alternativ eller supplement til isolationsafstande (herunder muligheden for braklægning og udtagning af arealer)

— pollenfælder eller -barrierer (f.eks. levende hegn)

— hensigtsmæssige sædskiftesystemer (f.eks. forlængelse af sædskiftet ved hjælp af en forårsafgrøde, hvor selvsåede planter ikke kan blomstre, eller minimumsintervaller mellem dyrkning af GM- og ikke-GM-sorter af den samme art og også mellem nogle forskellige arter af de samme slægter)

— planlægning af afgrødernes produktionscyklus (f.eks. plantning tilrettelagt efter forskellige blomstrings- og høstperioder)

— reduktion af frøbankens størrelse ved hjælp af passende jordbearbejdning (f.eks. ingen pløjning med muldfjældsplov efter høst af raps)

— forvaltning af populationer i markbræmmer ved hjælp af egnede dyrkningsmetoder, anvendelse af selektive herbicider eller metoder til integreret ukrudtsbekæmpelse

— valg af optimale datoer for såning og hensigtsmæssige dyrkningsmetoder, så der bliver så få stokløbere som muligt

— omhyggelig håndtering af frø for at undgå blanding, herunder pakning og mærkning af frøene med tydelig angivelse af forskellene og separat oplagring af frø

— anvendelse af sorter med nedsat pollenproduktion eller hansterile sorter

— rensning af såmaskiner før og efter brug for at forhindre, at der overføres frø fra tidligere arbejdsprocesser, og for at undgå utilsigtet spredning af frø på bedriften

— kun benyttelse af såmaskiner sammen med landbrugere, der har den samme produktionstype

— forhindring af, at der falder frø ud ved tilkørsel til og frakørsel fra marken og i markbræmmer

— bekæmpelse/destruktion af selvsåninger kombineret med hensigtsmæssige såningsperioder med henblik på den kommende vækstperiode for at undgå, at der udvikles selvsåninger.

3.2.2. *Markbehandling under og efter høst*

— kun opbevaring af frø fra egnede marker og markområder

— minimering af frøtab under høsten (f.eks. ved optimering af høsttiden for at opnå mindst muligt frøspild)

— rensning af høstmaskiner før og efter brug for at forhindre, at der overføres frø fra tidligere arbejdsprocesser, og for at undgå utilsigtet spredning af frø

— kun benyttelse af høstmaskiner sammen med landbrugere, der har den samme produktionstype

— hvis andre foranstaltninger findes utilstrækkelige til at holde den utilsigtede tilstedeværelse under tærskelværdien for mærkning, kan markbræmmer afhøstes særskilt fra resten af marken. Høsten fra selve marken bør derpå adskilles fra høsten fra markbræmmerne.

([1]) Slægter er et taksonomisk udtryk for en gruppe beslægtede arter.

3.2.3. *Transport og oplagring*

— der sikres fysisk adskillelse af GM- og ikke-GM-afgrøder efter høst frem til det første salgssted

— der anvendes egnede ordninger og metoder til oplagring af frø

— der undgås spild under transport af den høstede afgrøde på bedriften og fra bedriften til det første salgssted.

3.2.4. *Markovervågning*

Overvågning af steder, marker og markbræmmer, hvor kan forekomme frøspild med risiko for selvsåninger.

3.3. **Samarbejde mellem bedrifter i et område**

3.3.1. *Oplysninger om dyrkningsplaner*

Underretning af de bedrifter, der ligger inden for det område, der er relevant for dyrkningsplanerne for den næste vækstperiode. Underretning bør finde sted, inden frøene til den næste vækstperiode bestilles.

3.3.2. *Koordinerede forvaltningsforanstaltninger*

— frivillig gruppering af forskellige bedrifters marker i klynger til dyrkning af samme slags sorter (GM, konventionelle eller økologiske) i et produktionsområde

— anvendelse af sorter med forskellige blomstringstider

— tilrettelæggelse af forskellige såningstider for at undgå krydsbestøvning under blomstring

— koordinering af sædskifter.

3.3.3. *frivillige aftaler mellem landbrugere om zoner med en enkelt produktionstype*

Grupper af nabobedrifter kan opnå en betydelig reduktion af omkostningerne ved adskillelse af GM- og ikke-GM-produktionstyper, hvis de koordinerer deres produktion på grundlag af frivillige aftaler.

3.4. **Overvågningsordninger**

— indførelse af rapporteringssystemer, der tilskynder landbrugerne til at rapportere problemer eller uventede hændelser ved gennemførelsen af foranstaltninger for sameksistens

— anvendelse af tilbagemeldingerne fra overvågningen som grundlag for yderligere tilpasning og forbedring af nationale strategier og bedste praksis for sameksistens

— indførelse af effektive kontrolordninger/-organer på kritiske kontrolpunkter for at sikre, at foranstaltningerne for sameksistens fungerer korrekt.

3.5. **Register**

— det register, der er oprettet i henhold til artikel 31, stk. 3, litra b), i direktiv 2001/18/EF, kan være et nyttigt hjælpemiddel i overvågningen af udviklingen af GM-afgrøder, hjælpe landbrugerne med at koordinere lokale produktionsmønstre og overvåge udviklingen inden for de forskellige typer afgrøder. Det kan udbygges med et kort over GM-, ikke-GM- og økologiske markers beliggenhed baseret på GPS-systemet. Oplysningerne kan gøres tilgængelige for offentligheden via internettet eller andre kommunikationssystemer

— indførelse af et identifikationssystem for marker, hvor der dyrkes GM-afgrøder.

3.6. **Registrering**

Udvikling af ordninger for registrering på bedriften af relevante oplysninger om:

— dyrkningsprocessen og håndtering, oplagring, transport og afsætning af GM-afgrøder — det vil blive fastsat, at landbrugerne skal have systemer til identifikation af, hvem de har modtaget GMO'er fra, og hvem de har leveret GMO'er til, herunder GM-afgrøder og -frø, når forslaget til forordning om GMO'ers sporbarhed og mærkning er blevet vedtaget ([1])

— driftsforanstaltninger for sameksistens, der gennemføres på bedriften.

([1]) Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om sporbarhed og mærkning af genetisk modificerede organismer og sporbarhed af fødevarer og foder fremstillet af genetisk modificerede organismer og om ændring af direktiv 2001/18/EF (KOM(2001) 182 endelig).

3.7. **Kurser og rådgivningsprogrammer**

Medlemsstaterne bør tilskynde til, at der indføres frivillige eller obligatoriske kurser for landbrugerne og rådgivningsprogrammer for at bevidstgøre landbrugerne og andre interesserede parter og formidle teknisk viden om gennemførelsen af foranstaltninger for sameksistens. Heri kan eventuelt indgå uddannelse af specialiseret personale, som kan rådgive landbrugerne i driftsforanstaltninger for sameksistens.

3.8. **Tilvejebringelse og udveksling af oplysninger samt konsulenttjenester**

— medlemsstaterne bør sørge for, at landbrugerne er fuldt informeret om konsekvenserne af indførelsen af en bestemt produktionstype (GM eller ikke-GM, navnlig med hensyn til deres ansvar for gennemførelsen af foranstaltninger for sameksistens og de regler for erstatningsansvar, der finder anvendelse i tilfælde af økonomiske tab som følge af blanding

— alle de pågældende erhvervsdrivende bør være tilstrækkeligt informeret om de særlige foranstaltninger for sameksistens, der skal gennemføres. En mulighed for spredning af sådanne særlige oplysninger er at kræve, at frøleverandøren vedlægger frøpartierne de relevante oplysninger

— medlemsstaterne bør fremme en effektiv og regelmæssig informationsudveksling og etablering af net mellem landbrugerne og andre aktører

— medlemsstaterne bør overveje at oprette informationstjenester via internet eller telefon (»GMO-hotlines«, som besvarer spørgsmål og rådgiver landbrugere og andre erhvervsdrivende i tekniske, kommercielle og juridiske spørgsmål i forbindelse med GMO'er.

3.9. **Forligsprocedurer i tilfælde af tvister**

Det tilrådes medlemsstaterne at træffe foranstaltninger til at indføre forligsprocedurer for at bilægge tvister mellem nabobedrifter om gennemførelsen af foranstaltninger for sameksistens.